

múzeum képtárában láthatók. (Kovács Mihály sok időt töltött és sokat dolgozott Egerben. Itt készült *Árpád pajzsra emeltetése* című, legjelentősebb alkotása is, mely kilenc évtizeddel a megfestése után a második világháború áldozata lett.) Ismertebb festményei az egri képtárban: *Olasz vízimalom* (1844), *A művész felesége* (1864), *Őnarckép* (1870), *Az egyházi átok kihirdetése Dózsa Györgyre és híveire* (1875–76).

Számos művét őrzik a Magyar Nemzeti Galériában, például *Tinódi Lantos Sebestyén Török Bálint udvarában* című festményét.

A második világháború idején elpusztult *Árpád pajzsra emeltetése*-t ismerte minden biztonnyal Arany János is, hiszen Kovács Mihálynak erről a képeről a pesti műcsarnok-egyesület 1854-ben könyomatú mûlap-másolatokat készíttetett. Persze eredetiben is láthatta ezt Arany később — a Szépművészeti Múzeumban.

Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő

VAJDA JÁNOS LEVELE P. SZATHMÁRY KÁROLYHOZ

P. Szathmáry Károly (1831–1891), termékeny regény- és novelláíró, 1858-ban elfoglalja Máramaroszigeten a református líceum egyik tanári állását. Számtant és történelmet tanít. Fizetése évi hatszáz forint. 1862-ben felcseréli posztját a nagyenyedi főiskola rendes tanárságával.¹

Az előbbi helyről küldi írásait Vajda János *Nővilág* c. folyóiratába. Az a novella, melynek honoráriumáról itt szó van, *A kötlevél* címet viseli s két folytatásban jelent meg (*Nővilág*. III. 1859. 19–23, 35–40).

Később is megtartja kapcsolatát Vajdával, s a költő által 1863-tól szerkesztett Magyar Sajtó belső munkatársa lesz.²

Az alább következő Vajda-levél azért érdekes, mert eddig egyetlen levelét sem ismerték P. Szathmáry Károlyhoz.³

Szövege így hangzik:

„Kedves Barátom!

Itt küldök 15 új forintot.

Nagyobb honoráriumot nem adhatok, ítéld meg magad, midőn nekem a kiadó az új pénz szerint is csak annyit fizet, mennyit régebben, tehát havonként vesztek mintegy nyolcz forintot. Különben beszéled csak valamivel több félívnél. Emellett a lapot is megrendeltem számodra. Tehát ne dörgedelmeskedjél.

Öllelek. Isten áldjon meg!

Pest. febr. 17. 1859.

Kívül:

híved
Vajda János.”

„Tekintetes P. Szathmáry Károly úrnak
Máramaroszigeten”

A levél 21 × 13 centiméter nagyságú, egy lapból áll, barnás színű tintával.

Az eredeti példány Dr. Cenner Mihály (Budapest) tulajdonában van. Engedélyével közöljük.

Varga József

NÉGY ADY-LEVÉL JÁSZI OSZKÁRHOZ

Az Ady-életmű nagyon nagy értékkel gyarapodott, amikor az OSzK-ban FOND 114/D/ alatt leltározták Ady négy ismeretlen levelét Jászi Oszkárhoz. (Kunffy Lajos festő leszármazottai adták el az OSzK-nak.)

Olyan nagy érték ez a négy Ady-levél, mintha *A halottak élén* 1914 őszéről négy Ady-verssel lenne gazdagabb.

¹ KOVÁCH Béla: P. Szathmáry Károly élete és művei. Kolozsvár 1911. 65–70; HORVÁTH Endre: P. Szathmáry Károly. Pápa 1928. 5.

² KOMLÓS Aladár: Vajda János. Bp. 1854. 112

³ BOROS Dezső: Vajda János levelezése. Studia Litteraria. V. Debrecen 1967. 53–67.

De legalábbis mintha a prózája, ez a tömör, gondolatokban, villanásokban oly gazdag Ady-publicisztika gyarapodott volna négy remekművel. Ady világháború alatti publicisztikája.

E sorok írója 1961-ben polémiában védte meg Jászi Oszkár alakját és életművét a szűk szempontú értékeléstől. (A polemikus írásokat I.: Varga József: Adytól máig. „Visszaperelt nemzedék” ciklusában: Vita Jászi Oszkárrol címmel. Bp. 1970. 90—116.)

E sorok írójának akkor is az volt az álláspontja, hogy Jászi Oszkárt csak Ady Endre eszméinek magasából lehet a kor szellemi életében megérteni és elhelyezni. Ezért hivatkozott Ady méltató szavaira, amelyeket *A nemzeti államok kialakulása...* megjelenésekor írt 1912-ben a Nyugatban: „S ha van valamit érő, továbbszálló, továbbtküzdő, szép és jó az én kicsiny munkámban s életemben, csak abban és ott, ahol és amiben a Jászi-utakkal összetalálkozhatott.” (I.m. 98.)

E sorok íróját is — mégis! — meglepte ez a négy Ady-levél.

Bár tudta, hogy Adynak, a közéleti embernek, a politikai gondolkodónak életében a legfontosabb találkozás volt a Jászi Oszkárval való barátsága.

A meglepetés onnan adódik, hogy Ady nem volt igazi levélíró alkat. Nem is ambicionálta ezt. Leveleinek óriási többsége „ügyintéző”-írás. Még a Lédához írottak jó része is — magánéleti ügyintézés. Egyedül *A magunk szerelme* körüli vita során telik meg izgalmas gondolatokkal Hatvany Lajossal való levelezése.

Ez a négy Jászihoz írott Ady-levél viszont sejtetni engedi, hogy ilyen lehetett a többi is. A Jászi Oszkárhoz írottak sora. Innen e sorok írójának a meglepetése. Hogy Ady levélírónak is szuverén szellem volt. Ha méltó partnerre talált. A legfontosabb levelező-partnere is Jászi Oszkár volt.

A levelek értéséhez elég annyit tudni, hogy Máli = Lesznai Anna, Jászi Oszkár felesége; Iván = Lesznai Anna fivére; Ady házassági ügye közismert az Ady-irodalomban. A „kőszívű” apa nem akart hozzájárulni, ezért kellett az árvaszék engedélyét kérni. Csinszka ugyanis félárva volt. Édesanyja, Boncza Miklós első unokahúga, gyermekágyban halt meg.

A levelek gondolatainak elemzése viszont túlfeszítené e publikáció kereteit.

1.

Szeretett jó Oszkárom,

most ismét itt vagyok a kis lányomnál, akinél mégis találok egy kis, enyhítő narkózist. Még ő a jó sorsom, mert nélküle nem bírnák ki az idegeim mindennek az összeomlását. Nincs hitem, semmiféle fordulattól, dőléstől nem várok semmi jót. Ami következik; abba nekünk erkölcstelenül át kellene lopnunk magunkat s ezt nem tudjuk. Természetesen (sic!), hogy házasságom ezer bajú ügyét is megakasztották az Idő szörnyűségei. Csak valami módon fölszaladhatnék hozzátok egy napra legalább. Nem lehet ma még ilyen utat se megkísértenem, mint Pest. Nagyon nagyon megpróbáltunk s csak az a kiváncsiságom eleven még, meddig, hogyan bírjuk ki. Malikának add át szerető kézcsókomat, téged, drága Oszkárom, nagyon ölel és szeret

Endréd
(csütörtök)

A boríték címzése: Nagyságos / Jászi Oszkárnak / Budapest / Pasaréti-út 79.

A posta keletbélyegzője: Csucsá 914 aug 20 -N 6

Egyezik Ady dátumozásával: ez is csütörtök.

2.

Kedves, jó Oszkárom,

Pest, vigasztaláságai, ráadásul egy kis hülés nyavalyássá tettek. Most kezdek jobban lenni s annyi erőre kapni (egy nyomorult fogam ugyan nagyon fáj), hogy nézdegéljek és gondolkozzak. Piszkos erőpróba adatott nekünk valóban (véletlenül pld. a keddi B. H. kezembe jutott): fegyvertelenül állni, túrni a komitácisiknál aljasabb ellenfél piszokságait. A porosz, junker, pímasz és korlátolt nagysándorkodás, a habsburgizmus, a magyar és lengyel úri betyárizmus háborúja ez, habár hasonló hibák túl is vannak, a másik oldalon. Szinte rettegve vallom be neked, hogy kezdek elszertetni a tömegektől, holott azok éppen olyan koldusan és harciasan kaphatók volnának egy békére, mint a gyilkolásra. Még ma is Flaubertnek van igaza s talán éppen ma van. Három nap óta Érmindszenten vagyok, öregeimet biztatom, hogy az orosz nem öl le bennünket. Ha jobb hírek jönnek, megint visszamegyek kis menyasszonyomhoz, aki olyan várva és nagyon szeret titeket. Az árvaszék valószínűleg hamarosan végez, ha Boncza „apánk” nem

Taggyűlés

Társi Országok

Budapest

Paraceti - ut 79.

Szeretett jó Országom,
most ismét in. vagyok
a kis lányommal, aki-
nél mégis találod egy
kis, enyhítő narancsot. Még
ő a jó rokonom, mert
nélküle nem bírna el
az idegeim mindenek
az összeomlását. Nincs
hittem, semmiféle for-
dulatról, dőléstől nem
várok semmi jót. Amint
következik; abba ne-

Én is érthetően mint Petk. Nagyon
is kellene lapjainak nagyon megpróbál-
magunkat + gl. az
tudjuk. Termégetesen, a kiváncságot ele-
hogy háttérben jár ren meg, mekkor is
"Lap" ügyet is megpróbálom. Nagyon bízik a "Lap"
tollal az "W" zónában. A hírnév adta is
siker. Alal valóban "percek" lejáratának
mivel "figyelhetem" sem, drága. Az "Lap"
hogy az "W" zónában is zérus
legális. Nem lehet
és meg ilyen is ad
a megkíséreltem,

FOND 114/10

Endre

(munkások)

okvetetlenkedik. S akkor megint valószínűleg a Hívősvölgyben — közel hozzátok — veszünk egyelőre lakást. Mi hír Ivánról? Málka kezét szeretettel csókolom, Ölellek, csókollak, édes Oszkárom — Ady Endréd

Cím: Érmindszent
(Szilágy -vm.)

A boríték hiányzik.

A keltezés valószínűsíthető dátuma: 1914. október. 8.

Október 4-én írja Ady Lajosnak: „Bizony, édesék nagyon nyugtalanok s nekem mutatnom kell a bátrát s nem idegeset... Képzelted, milyen rémhírek vannak itt: Szigetet felégették, Szatmár alatt a muszkák stb. Csucsá miatt is aggódom...” —; tehát ugyanarról számol be Érmindszentről az öccsének is, mint Jászinak. S miután Jászinak azt írja, hogy: „Három nap óta Érmindszenten vagyok,” — a levél valószínű dátuma napnyira stimmel: október 4 — vasárnap — október 8. csütörtök.

3.

Szeretett, jó Oszkárom,

furcsa, hogy élek, de élek s nagyon megtart az, hogy te is szenvedsz, élsz és megmaradsz. Várom minden órában a kolozsvári árvaszék döntő végzését s akkor mindjárt szaladnánk Pestre. Valami —, teljességgel nem eligazítása életemnek, — de valami — s azután, tudja isten. Úgy gondolom — és ez nem demokrata gondolat — a gondolatokban elmaradt vezetők tudatos és tömeges tudattalan bosszúja ez a háború iramban fejlődő típusunk ellen, a jobb ember (ez nem a Nitzschée [sic!]) ellen. Ahogy a monarchia nem tudott fölkészülni a cárizmus, úgy nem tudtunk mi fölkészülni a nyomorult heloták és helota-vezetők ellen. Nem félek, hogy megváltozik a világ s kivész a fajtánk, a miénk, keveseké, de önzően félek, hogy nem fogjuk éppen *mi* kibírni a megpróbáltatások tetejét. Legyetek tovább is jó hozzám mert egy pár, egy nagyon néhány ember figyelme tart meg még és már engem csak. Én magam s a magam-választotta módok — kevesek. Málkát nagyon és a régi, hű szeretettel üdvözlöm. Téged bízva ölellek, szeretlek

[1914.] nov. 4. Adyd.

A boríték hiányzik.

4.

Drága jó Oszkárom,

nagyon-nagyon félek, hogy nem fogom sokáig bírni a sokasodó kibírnivalókat. Váratlan, kedves élet-szövegetben bújhattam el — hittem —, de bizony ez csak akarat volt s nem a valóságnál több — hit. Az irtózat kifogyhatatlan találékonyságú, az ember undokabb s reménytelenül szánandóbb, mint valaha valaki elképzelte. Lehetséges-e, hogy reánk még szüksége támadjon az életnek? Nem tudok már eléggé elbújni még percekre sem a magam egyéni — egykor oly fontos — dolgai közé sem. Házasságunkhoz várjuk minden nap az engedelmet, de félek, ez már nem hoz nekem sem szenzációt, sem biztató örömet. Jó, hogy nem vagyok Pesten, alkalmak és módok között most okvetlenül igazi morfinista lenne belőlem. Örültem, betegen kísért az *átalvás* képtelen rögeszméje, aludni, *majd* fölébredni vagy soha. Egyszerűen gyalázatos igazságtalanságnak tartom ilyen eseményű kor számára magamfélék születését. Írj, drága Oszkárom, Csucsára vagy Érmindszentre. Mondd meg Málkának, hogy szeretem és üdvözlöm. Ölel, szeret s várja bátorításodat

Adyd.

P. S. Küldesd el a „H-Sz” két utolsó számát. Régen nem láttam már a folyóiratot.

A boríték címzése: Nagyságos / Jászi Oszkárnak / Budapest / II. Pasaréti-út 79.

A boríték hátlapján: Földadó: Ady Endre Csucsá (Kolozs-vm)

A posta keletbélyegzője: Csucsá 914 dec